

ÁLLAM ÉS NEMZET

– SZEKFÜ GYULA KÖNYVÉRŐL –

Szekfü Gyula új könyvében megállapítja, hogy valahányszor a nemzeti és állami létben zavarok mutatkoznak, lehetővé kell tennünk a magyarság ősi tulajdonságainak, köztük a régi magyar politikai érzéknek érvényesülését. Sőt ennél többet mond: kizárólagossá kell tennünk ezek érvényesülését. Habár könyvét nem tartja aktuálisnak s olvasóitól semmiféle magatartást nem követel, olvasása közben szakadatlanul érezzük azt a további megállapítását, hogy korunkban a történet és politika olyan szoros kapcsolatban vannak egymással, hogy az írás közéleti tanulságait az olvasó pártállásának megfelelő szemszögből le fogja vonni. Mi Szekfü Gyula »tünődéseik«-ből ezeket a tanulságokat megpróbáljuk levonni erdélyi tapasztalatok birtokában nézve a kérdéseket.

Szerzőnek az utolsó 10 évben írt tanulmányait foglalja magában ez a könyv, s valamennyi a nemzetiségi kérdés alaptétele körül mozog. Legfrissebb közöttük a nemzetiségi kérdés rövid története, melyben régen betemetett utakat tár fel és egyben útmutatást is ad sok kérdésben a jövőre. Trianon után egy nagy árnyék húzódott végig fölöttünk. Aminek bénító hatását sokszor éreztük a szétszakítotttság lassan muló perceiben. Hogy mi elnyomtuk a nemzetiségeket! Hogy igaztalanul bántunk velük. Ezt az egész világon elterjesztett vádat csak a tudomány fegyverével szorgalmasan összehordott bizonyítékok cáfolhatják meg. Ezen az úton Szekfü könyve nagy érték a mi számunkra. Védőírat és útkeresés a mult nagy magyarázójától.

A nemzetiségi kérdést történetíróink két ellentétes szemszögből nézik. Szekfü megállapítja, hogy a középkori magyar állam nem akart sohasem asszimilálni, hanem megkönnyítette a nem magyar nemzetiségek autonóm életét. Szerinte nemzetiségeinknek az Árpád-ház idejében autonómiájuk volt, mely abban állott, hogy kivették őket a vármegye hatósága alól. Vannak kiváló történetíróink, akik szerint a középkori magyar nemzetiségi politika teljes asszimilációra törekedett. Később elhagyták ugyan ezt a politikát s helyette a nemzetiségeket zárt egységbe foglaló államvezetésre tértek át; de ezek a zárt egységek sem birtak igazi önkormányzattal. Nem az autonómia volt a cél, hanem, hogy az új berendezkedésből megfelelő jövedelme legyen az államnak.

Mind a két álláspont azonban egyetért abban, hogy királyaink megőrizték az állam egységét. S voltaképen a két álláspont között csak azért van eltérés, mert egyik sem mondja meg és határozza meg pontosan azt, hogy mit ért autonómia alatt. Országosat-e, vagy pedig csak helyit. Területit-e vagy pedig személyes autonómiát.

Csupán helyi közigazgatási különállást-e. Ezek a kérdések a történelem és a politika kettős mezején mozognak, amiért is többféle értelemben használhatók. A lényeg az, hogy úgy az Árpád-ház idejében, mint később is magyar vezetés irányította ezt az államot. Igaza van Szekfünek abban, hogy az Árpádok nem akartak magyarosítani. Ennek a szüksége fel sem merülhet olyan államban, ahol egyetlen nép uralkodik nemzeti király vezetése alatt. Amíg a magyarság nagy többségben élt ezen a földön, addig nem is merült fel a nemzetiségi kérdés. Csak később, a magyarság pusztulása miatt vált az állam fennmaradásának egyik alapkérdésévé. Hogy a nemzetiségi kérdés tragikussá válhatott, annak okát Szekfü az Európaszerte uralkodóvá vált liberális-nacionálista felfogásban keresi. A liberális világnézetben a nemzetiségi nacionálista felfogás nagyra nőhetett, mert az állam kezében nem volt elegendő hatalom, hogy a magyarságot az Árpádok alatt felépített hatalmi helyzetében megtarthassa. Mi tovább visszük a történész e megállapítását és azt mondjuk, hogy a liberális felfogás mellett a magyarságot régi pozíciójába se tudtuk visszahelyezni. Sőt mi több, a magyarság legjobbjai a liberálisizmus idejében azt hitték, hogy asszimilációval meg lehet teremteni az egységes, egy nemzetiségű nagy Magyarországot. Holott az asszimiláció lehetőségében való hit eltereli a nemzet legjobbjainak figyelmét a magyar nép önérdékeiről s ezzel megakadályozza, hogy a magyar nép önszervező politikát folytasson.

Szekfü a varázserőt, mely mégis fenn tudta tartani államunkat, a szentistváni állameszmében látja. Különbséget tesz a nemzetállam és a magyar állameszme fogalma között. Nemzetállam az, mely csak egy nemzetiségből áll. A magyar állameszme több nemzetiséget foglal magában. A magyar nemzetfogalom az a történeti fogalom, melynek keretében meg lehet találni a nemzetiségekkel a békés együttélés erkölcsi alapjait. Szekfü szerint a nyelvhatár és az államhatár nem ugyanaz. Ez természetes, mert hiszen az államhatár térbeli, a nyelvhatár pedig szellemi fogalom. Nem is lehet a kettőt egymásra fektetni. Az állam önálló jogi személyiség. Ennek alkotó részei az állam tagjai, a polgárok. A nemzetiségi kérdés tárgyalásánál épen ezért nem helyes szembeállítani a nemzetállam és a magyar állameszme fogalmát. Ez sok félreértésre adhat alkalmat.

A szentistváni állameszme alkalmas és megfelelő arra, hogy az itt élő népeket egy békés együttélés kereteibe összefoglalja. A tudós történész e megállapítására nekünk ma csak az lehet az észrevételünk, hogy ennek az állameszmének keretében a legnagyobb jóhiszeműséggel kerestük, de nem találtuk meg a nemzetiségekkel az együttélés megnyugtató módozatait. Külső és belső történelmi erők nem engedték a kibékülést.

Az együttélés módozatát csak abból az alaptételből kiindulva lehet megtalálni, hogy a nemzeti eszme kizárólagosságra törekszik,

s ezért a nemzetiségi kérdés nem jogintézmények kérdése, nem törvények ügye, hanem hatalmi kérdés.

Szekfü Széchenyire hivatkozva egy szellemies nemzetfogalommal operál. A nemzethez az egyedek, mint közösséghez, etikai közös lelki tartalommal kapcsolódnak. A történelem rideg valósága ezzel szemben azt bizonyítja, hogy életképes államok, így a magyar állam is, hősi tettek, a kard erejének szüleményei. Csak hősi tettekkel, karddal lehet létét biztosítani. Az állani léte, fennmaradása, nem alapítható csupán a nemzetiségeinktől is elvárható etikai közös lelki tartalomra, sőt saját fajtánk etikai lelki erőtenyezőire sem. Főleg itt a Dunavölgyében, annyi eltűnt nép vándorútján. Őseink is ezer éven át vérrel, karddal és hatalommal tartották fenn a szentistváni állameszmét. A nemzet létéért kifelé és befelé is harcolniok kellett.

Szekfü szerint az egészséges nemzet akaratközösség. Összege az egyes nemzettagok akaratának. Mi szerintünk a nemzet hatalmi közösség, melyben a történelem folyamán csaknem kivétel nélkül mindig csak egyetlen nép szelleme uralkodott. Vannak, akik ezzel szemben hivatkoznak Schveiz és Amerika példájára. Ezek nem cáfolják tételünk helyességét. Mert mind a két ország csak gazdasági motívumokra épült és nem a nemzeti géniuszra.

Szekfü a komoly, nemzeti hagyományainkon alapuló és hozzánk önzetlenül kívánczó tagok asszimilációját szívesen fogadja. De ő is elutasítja az érdekből beolvadást. Mi minden asszimilációt veszélyesnek és nem kívánatosnak tartunk. Ez az álláspont áll közelebb Szekfü azon örök érvényű alaptételéhez, hogy »amikor a nemzeti és állami létben zavarok mutatkoznak, kizárólagossá kell tenni a magyarság ősi tulajdonságainak, köztük a régi magyar politikai érzéknek érvényesülését.« Ennek a kizárólagosságnak áll útjában az asszimiláció. Mi a nemzet jövőjét a tiszta magyar népiség fenntartásában s a magyar nép önmagából folyó szaporodásának biztosításában látjuk. Káros minden idegen asszimiláció, amint mi sem adunk a mi vérünkből másnak. Méltányoljuk mindazokat a komoly érveket, melyeket Szekfü a vezető történelmi osztály kialakulásának vizsgálatánál felhoz, s mérlegeljük ezeket a jövő szempontjából. De állítjuk, hogy ma, a modern nacionalizmus virágkorában az asszimiláció egészen más jelentőségű, mint volt régen, amikor még nem volt a nemzetiségi eszme mindent uraló lelki valóság a népek életében. A magyar népiségi eszme nem akadály a annak, hogy a nemzetiségek nálunk jól érezzék magukat. Az ösztönös politikai érzék a leszármazáshoz van kötve. Sorsdöntő kérdésekben csak a magyar nép véréből való vezető osztály tud helyesen határozni.

Rendkívül figyelemre méltó a szentistváni állameszmével foglalkozó első tanulmánya. Az országépítés mai nagy munkájában különös fontossága van ennek az állameszmének. Helyes meghatározása döntő fontosságú nemzetiségi politikánk útjának kijelölésénél.

Szekfü nem foglal el határozott álláspontot abban, hogy voltaképpen mi is a viszony a nemzetiségek és az államalkotó magyar faj között ebben a felépített államszerkezetben. Megállapítja ő is, hogy Szent István nem adott közjogi külön állást az itt élő népeknek. De nem adtak későbbi királyaink sem. Magyar vezetés irányította mindenha ezt az államot. Az autonómia szó különben sem alkalmas a nemzetiségi kérdés rendezésénél. Hogy mit értünk ez alatt: az a politika játéklapdája. Mást ért ezalatt a vezető nép és mást a nemzetiségek. Az állam életében nem is ez a fontos, hanem hogy milyen hatalom van annak a területnek, vagy annak a népnek kezében, mely az autonómiával él. Az autonómia legtágabb értelmében öntörvényhozást jelent. Ilyen nemzetiségeinknek soha sem volt. Nem beszélhetünk autonómiáról ott, ahol még a főtisztviselőket sem a közület választja, hanem a népet a király által kinevezett főtisztviselő vezeti. A saját joggal élés még nem jelent autonómiát. Ez csak helyi közigazgatás. Ami az állam vezetését illeti, országos dolgok elrendezését, jogalkotást, minderre egészen más közjogi hatalmi szervei voltak és vannak a magyar államnak. Ugyanazok ma is, mint ezer éven át. Éppen abban van alkotmányunk történelmi ereje, hogy ezer év alatt tartóoszlopaiban nem változott. A szentkorona tanban kiforrálva él és hat, mint a nemzeti génusz életképes alkotása.

Szent István igazi autokrata volt. Diktátora a magyar államnak. A legerélyesebb megtestesítője a magyar nemzeti génusznak. Zseniális szervező erő, mely a pogány magyarokat a korszerű keresztény európai állam gondolkörébe és szerkezetébe tudta belezényszeríteni. Évezredek alapokat rakott le. Állameszméje, ami felkent királyi személyéhez volt kötve, házának kihalta után átment a megszemélyesített szentkoronára és ebben él elevenen ma is. Király nélkül is királyság ez az ország.

A szentistváni állameszme sajátosan magyar nemzeti önfennhatósági gondolat, melynek hatalmi körében elférnek nemzetiségeink is. Méltányos és kiegyensúlyozó hatalom. Semmiféle külön országos autonómia gondolata nincs ebben az állameszmében. Sőt ellenkezőleg. Egységes állameszme, kizárólagosan magyar rendezés, magyar vezetés, irányítás alatt. Szekfü könyvében nem találunk útmutatást arra, hogy a jövőt illetőleg hogyan képzei el ez állameszme keretében a nemzetiségek közjogi helyzetét. Csak sejteni enged, hogy föderálisztikus összefogást lehetségesnek tart a szentistváni állam zárt kereteiben. De ezt nem mernők határozottan megállapítani.

A legfontosabb tanulmányt, mely a nemzetiségi kérdés rövid történetét adja, 1942-ben írta. Tehát oly időben, mikor már az ország Trianon mélységeiből felemelkedett s az új Európa vérben és vasban történő kialakulása hatalmas léptekkel halad a történelem tragikus útján. Ennek a tanulmánynak végső lapjai komoly bizonyí-

téket szolgáltatnak amellet, hogy nemzetiségeink vezetői az utolsó félszáz évben nem fogadták el a kinyújtott jobb kezét. Mély szakadék volt a vezetők és a szentistváni magyar állameszme képviselői között. És hogy minő szoros összeköttetés volt nemzetiségeink és anyaállamuk között. Mindez bizonyíték amellet, hogy az állam léte nem alapítható etikai közös lelki tényezőkre, hanem a hatalomra.

Szekfü bizonyítja ebben a tanulmányában, hogy mindenkor magyar vezetés irányította ezt az államot. Még a legújabb korban is. A középkori magyar állam nem akart asszimilálni. A nemzetiségek részben önálló politikai egységben jöttek be hozzánk, így a jászok, kúnok, németek. Részben pedig politikai lét nélkül. Így a lengyelek, tótok, rutének s keleten a románok. Délen pedig a szerbek a törökök elől menekülve, s a Habsburg uralom által telepítve magyar ellenes célzattal. De ezek az állam szilárd egységét megbontó semmiféle autonómiát nem élveztek. Szekfü bízik abban, hogy nemzetiségi békét lehet teremteni kétoldalú megegyezésekkel, méltányossági alapon. De ennek szerinte mindkét oldalon a jóhiszeműség az előfeltétele. Hogy ennek a nézetnek realitását elbirálhassuk, nem szabad figyelmen kívül hagynunk, hogy nálunk nem csak kisebbségek élnek. Hanem olyanok is, amelyek fajilag szomszéd államok népéhez tartoznak. Tehát minősített kisebbségek. És még valamit. A jóhiszeműségre nem sok példát hozhatunk fel a multból. Nemzetiségeink egy része 1848-ban is szemben állott velünk, a jobbágyfelszabadítás dacára. A Deák-Eötvös-féle nemzetiségi törvényt nem fogadták el, noha ez elment a méltányosság legvégső határáig, s ma is minta lehetne bárhol Európában.

Valahol másutt kell tehát keresnünk a kérdés sarkpontját. Hiába appellálunk az etikai közös lelki tartalomra, mert ha az etika uralkodna is mibennünk és őbennük, a »közös« hiányzik. A politikában a jóhiszeműség sem mindig elegendő alap, mert a politika inkább a mindenkori hatalmi tényezők eredőjének a sodrában él és hal. Népek állásfoglalása nem attól függ, hogy »nemzet«, »nemzetiség«, »állam« milyen tartalommal élő fogalom ő bennük. Ezek a fogalmak a népben nem élő valamik. Sokkal mélyebb misztikus erők játszanak itt közre és minálunk is. Csak az erő (nem az erőszak), a népi erők (lelki és biológiai erők), a gazdasági megalapozottság, ezek a fontos és a számbajöhető tényezők. A jövő Európában Magyarország helyzeti energiája igen nagy lesz. Nagy Lajos óta még nem volt ilyen pillanata az országnak. A Duna főhajózási vonal lesz a modern új életben. Ipari és gazdasági felkészültségünk még nagyobb gazdasági egységet tud biztosítani nekünk a Kárpátok koszoruzta téreken, mint a minővel valaha is rendelkezünk. Tehát nemcsak lelki történelmi erőink, nemcsak évezredes állameszménk lesznek a forrasztó kapcsok, hanem a magyar állam gazdasági kereteiben nemzetiségeink is megtalálhatják gazdasági boldogulásukat, s ezzel

karöltve kulturális fejlődésük minden lehetőségét. Ez a helyzeti energiánk bebizonyított rendfenntartó képességünk és hivatástudatunk, — a magyar medence fokozott gazdasági jelentősége, megkönnyíti a nemzetiségi kérdés rendezését is. Főleg, ha a nagyhatalmi érdekek nem fogják nemzetiségeinket, s az ő szomszéd államaikat felhasználni saját önös érdekeik céljaira. Ha a józan ész is szóhoz jut, s nemcsak a nemzetiségek szenvedélye. Ha tehát a nemzetiségi kérdés nem lesz továbbra is, mint volt a múltban, saját uralkodó házuk kezében ütőkártya a magyarság szabadságtörekvéseivel szemben; és nem lesz tisztán külpolitikai kérdés, mint volt régen az orosz, angol és francia kézben a monarchia és elsősorban mi ellenünk. Ha belső kérdésként tudjuk és próbáljuk elrendezni. Itt bent is csak az államvezetésének kérdése, mely nem lehet kölcsönös alkú tárgya. Egyetlen szilárd pont a magyar állameszme, a szentkorona tana. Ebben benne van egy ezeréves állam egész koncepciója, a magyar nemzeti génusz, mely él és hat, s ezt kell megerősíteni és fenntartani. Szekfű tisztán elméleti, erkölcsi alapokról nézi ezt a kérdést, mi a véresen komoly reálítások útját megjárta hazatért erdélyi magyarok, a hatalom útján és a néplélek mélységeinek misztikus megnyilvánulásaiban.

A nemzetiségi kérdés megnyugtató megoldása nem attól függ tehát, hogy minő közjogi és politikai fogalmakkal dolgozunk. Hogy a »nacio hungarica« régi fogalma helyébe a Deák Ferenc idejében felkapott politikai nemzet fogalmát tesszük-e? Minden népi kisebbség különállónak érzi magát, mihelyt külön népi öntudatára ébred. Ez természetes folyamat. Az erdélyi szászok mindig külön népkisebbségnek érezték magukat. A nemzetiségi kérdés a belső és külső erőviszonyok szerint alakul és nem elméletek függvénye. A disszimiláció is a népi öntudat felébresztésének, mondjuk: feszítő erejének következménye. Igaza van Szekfűnek abban, hogy középosztályunk történeti és nem faji képződmény. Ennek különleges okai vannak, melyek vizsgálatába itt most nem bocsájtkozunk. De ez a tény mit sem változtat azon, hogy nem lehetett volna ez másképpen és nem lehetne a jövőben másként. Ez csak mi tőlünk függ. Pár évtized alatt öntudatos népünkől új és ugyanolyan történelmi tradíciókkal bíró középosztályt lehet képezni. Ez csak nevelés kérdése. Hiszen legkiválóbbjaink között igen sok ma már az ilyen egyéniség. Ebben a kérdésben Szekfű pesszimizmusa nem igazolt. Példa reá Erdély politikai múltja. A jövő társadalmi és gazdasági felépítésében el fog tűnni a régi értelemben vett középosztály és helyette egy szellemi elit veszi át a vezetést minden államban. Ha ennek tagjai faj-magyarok lesznek, ez a nemzet jövő útjának keresésénél nem fog visszaesést jelenteni a múlttal szemben.

A nemzetiségi kérdés megoldását nem visszük azzal előbbre, ha csak a népiség, nemzet és állam fogalmát kutatjuk és formu-

lázuk. Nem ezek a fogalmak a formáló erők, hanem a mi ezek mögött van. A dogma, a világnézet. A németeknél is így van. Pláné náluk az állam csak eszköz, a faj fenntartásának egyik eszköze. A német nép maga a faj. Nálunk, a mi alkotmányunk szerint, egészen más az állam fogalma. Az új olaszhoz áll közelebb. Illetve az új olasz áll a mi ezeresztendős felfogásunkhoz közel. Nálunk az államnak egy egészen magasrendű, európai hivatása is van. A kiegyenlítés, rendezés a Duna völgyében, az itt élő kis népek között. Szekfü nem mondja meg sehol a könyvében, hogy mi az, ami alkalmazható nálunk az új európai eszmékből. Nem is ez a feladata írásainak, miként azt hangsúlyozza. Ő csak félti a magyar államiság eszméjét, épületét, s alatta a mi sorsunkat az új eszmék átültetésétől. De hát az eszmék, ha életképesek, nem állnak meg az országhatároknál. A francia forradalom eszméit nem vettük-e át és éltünk velök, úgy, mint a többi népek. Népünk politikai tehetségétől, öntudatától függ, hogy csak azt vegye át, ami jó, ami szükséges, ami népünk fennmaradása érdekében való. Mi erdélyiek reálisabban látjuk talán ezt. A kísérletek bomlasztó hatását is láttuk. De az aggodás nem jelentheti azt, hogy az állam belső életében ürügyül használjuk fel az élet megállítására, a régi világ rögzítésére. Nem szabad Széchenyiként csak féltünk nemzetünket. Vannak még tehetséges, okos, ösztönösen érző fiaink, akiknek politikai műveltségét és tehetségét az évezredes magyar talaj őrizte, fejlesztette s adta át.

A politikai és gazdasági életben bizonyára vannak, lehetnek törvényszerűségek. De ezeket még senki nem ismeri. Épp ezért az újítások hatását előre megmondani nem lehet. Egyetlen iránytű van, és ez a népünk érdeke. A fejlődés természetes folyamatában magunk is átvesszük és megvalósítjuk azt, ami jó, ami szükséges. Az eszmék világában is van önálló népi élet, külön élet. Tanulunk más népektől. Átvesszünk új termelési módokat, új eljárásokat és új eszméket is. De a magunk módján és a magunk számára. A baj csak ott volna, ha idegen eszmék átvétele, új intézmények megvalósítása nem a nemzet érdekében, hanem külön hatalmi csoportok érdekei szolgálatában történne. De ezt csak forradalmi úton lehet elképzelni. Nálunk 18 után nem lehet még egy ilyen forradalom.

Átvétel alatt nem az állam hatalmi berendezkedésének formáit értjük. Hanem azokat az eszméket és intézkedéseket, melyek a magyar nép megerősödését, biológiai és gazdasági felemelkedését vannak hivatva biztosítani. A népi szociális intézkedéseket. A népi eszme nem ellenkezik a magyar állameszmével.

Szekfü szavaival zárom e gondolatokat. »A nem magyar népekkel való együttélés módozatait és lehetőségeit mindenkor keresték és legtöbbször meg is találták a magyarok.« Adja Isten, hogy ez most is sikerüljön.

TUSA GÁBOR